

Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü*

Nurdan KORKMAZ ÇETİN¹, Selen DEMİRKAYA²

ÖZ: Çocuklar, kendilerini ilgilendiren her konuda katılım hakkına sahiptir. Bu hak, çocuğa, yargılama sırasında da kendisini ilgilendiren konularda dinlenilme hakkı sağlar. Çocuğun görüşüne başvurulmasıyla, çocuğun üstün yararı tespit edilir. Çocuğun yargılamada görüşüne başvurulduğunda, dinlenme usûlü onun üstün yararına uygun prosedürde olmalıdır. Hâkim, çocuğun korunmaya değer menfaatlerini gözетerek gerektiğinde uygun tedbirleri almalıdır. Bu çalışmada, çocuğun katılım hakkı ve aile mahkemelerinde nasıl dinlenmesi gerektiği hususu incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, aile mahkemesi, çocuğun dinlenmesi, boşanma, velayet
JEL Kodu: : K15, K 36, K 41

Procedure for Hearing Children in Family Courts in the Context of the Right to Participate

ABSTRACT: Children have the right to participate in all matters that concern them. This right allows child the right to be heard on matters that concern him/her during proceedings. By consulting the child's opinion, the child's best interests are determined. When the child's opinion is sought in the proceedings, the hearing procedure must be in accordance with the child's best interests. The judge must take the necessary measures when necessary, taking into account the child's interests that deserve protection. This study examines the child's right to participate and how they should be heard in family courts.

Keywords: Child, family court, hearing of the child, divorce, custody
JEL Code: K15, K 36, K 41

* Bu çalışma Çağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen 2024-2-23 numaralı proje kapsamında üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar

¹ Medeni Usûl İcra İflas Hukuku, Hukuk Fakültesi, Çağ Üniversitesi, Mersin. Email: donenurdankorkmaz@cag.edu.tr; ORCID: 0000-0002-2678-366X

² Medeni Hukuk, Hukuk Fakültesi, Çağ Üniversitesi, Mersin. Email: selendemirkaya@cag.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9576-9346

Giriş

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)³, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (ÇHKAS)⁴, Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi⁵ 'nde çocuğun dinlenilmesine (katılım hakkına) ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Çocuğun görüşünü ifade etme hakkı, katılım hakkı olarak kavramsallaşmıştır (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 3). Sözleşme ile çocuğa tanınan hak, çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda dinlenilmesine, katılım hakkına sahip olmasına ilişkindir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuklara, kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı tanınmalıdır. Çocukla ilgili yargılamalarda da çocuğun görüşü alınmalıdır. Çocuk, görüşlerini özgürce ifade etme hakkına sahip olup, bu hakkı kullanıp kullanmama özgürlüğüne sahiptir. Çocuk için görüşleri ifade etmek bir yükümlülük değildir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr.16). BMÇHS m. 12, çocuğun katılım hakkının uygulanması için taraf devletlere, hukukî bir yükümlülük yükler (Belgin, 2011, s. 5; Özbay, 2017, s.33). Bu yükümlülük uyarınca taraf devletler, çocukların bu hakkı etkin biçimde kullanabilmesi için kendi hukuk sistemlerinde bu hakkı güvence altına almakla ve gerekli tüm hukukî düzenlemeleri yapmakla veya mevcut düzenlemeleri değiştirmekle yükümlüdür. (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 15; Öcal Apaydın, 2021, s. 134-135).

Katılım hakkı kapsamında çocuğun yargılamada dinlenmesi, yargılama hukukunda, hukukî dinlenilme hakkı kapsamında belirir. Çocuğun nasıl dinleneceğine ilişkin ne Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usûllerine Dair Kanunu'nda⁶ ne de Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda⁷ özel bir düzenleme yer alır. Bu bağlamda çalışmamızda çocuğun katılım hakkı temelinde aile mahkemelerinde hangi usûlde dinlenmesi gerektiği konusu ele alınmıştır.

Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı, bütün hukuk dallarında aynı anlama gelecek şekilde kullanılan bir kavram değildir (Yılmaz, 2010, s. 819). Genel olarak “*çocuğu yetişkinden ayırmak*” ve “*çocuğun anne babadan olan soy bağıını belirtmek*” amaçlarıyla kullanılmaktadır (Özdemir & Ruhi, 2024, s. 43). Çalışmada çocuk ifadesi, birinci anlamıyla kullanılmaktadır. Medenî hukuk doktrinine göre, çocuk, on sekiz yaşından küçük olan ve henüz erginliği kazanamamış kişidir (Serozan, 2005, s. 3; Grassinger, 2009, s. 51). Doğumdan başlayıp ergin oluncaya kadar geçen bu süreç için Türk Medenî Kanunu'nun kullandığı terim, küçüktür (Grassinger, 2009, s. 51; Özdemir & Ruhi, 2024, s. 43). Çocuk Koruma Kanunu⁸ m.3, f.1, a bendinde “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. Böylece on sekiz yaşından önce kişi evlenme veya mahkeme kararıyla ergin kılınmış olsa dahi korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında kanundaki tedbirler uygulanacaktır. Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması Çocuk Koruma Kanunu m. 41/a ve devamında düzenlenmiştir. Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması hakkındaki ilamların yerine getirilmesinde ise çocuk ergin oluncaya ve ergin kılınıncaya kadar ilgili hükümler uygulanır. Çocuk Teslimi ve Çocukla

³ 1994 yılında 4058 sayılı Kanunla onaylanan 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (Resmî Gazete Tarihi: 11.12.1994, Sayı: 22138).

⁴ 2001 yılında 4620 sayılı Kanunla onaylanan 25.01.1996 tarihli Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, (Resmî Gazete Tarihi: 01.12.2001, Sayı: 24305).

⁵ 2011 yılında 6066 sayılı Kanunla onaylanan 15.07.2003 tarihli Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, (Resmî Gazete Tarihi: 30.11.2010, Sayı: 27771).

⁶ 4787 sayılı Kanun, Resmî Gazete Tarihi: 18.01.2003, Sayı :24997

⁷ 6100 sayılı Kanun, Resmî Gazete Tarihi: 04.02.2011, Sayı: 27836.

⁸ 5395 sayılı Kanun, Resmî Gazete Tarihi: 15.07.2005, Sayı: 25876.

Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik⁹ m. 4, f.1, ç bendinde çocuk, “daha erken yaşta ergin olma durumu hariç on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır. Türk Ceza Kanunu m.6, f.1, b bendinde ise “henüz on sekiz yaşında doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır.

Aile mahkemelerinde görev ve yargılamayı düzenleyen Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usûllerine Dair Kanun’da çocuk tanımı yapılmamıştır. Kanunda yaş şartını öngören bir tanım yapılmadığından, çocuktan anlaşılması gereken, *on sekiz yaşından küçük olan ve henüz erginliği kazanamamış bireydir* (BMÇHS m.1).

Çocuğun Katılım Hakkı

Genel Olarak

Katılım; iştirak, bir işte yer alma, paydaşlık etme anlamına gelir (Güncel Türkçe Sözlük). Katılım hakkı ise genel olarak karar alma süreçlerinin bir parçası olarak ifade edilir (Öcal Apaydın & Hışım, 2021, s. 285). Çocuğun katılım hakkı ile çocuğun kendisiyle ilgili konularda karar alma süreçlerinin her aşamasına aktif katılımı ve görüşlerinin dikkate alınması sağlanır (Şahin & Polat, 2012, s. 276). Böylece çocuk kendisini ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilme imkanına sahip olur (Erbay, 2011, s. 21 vd.).

Çocuğun katılım hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesinin madde metninde¹⁰ ifade edilmemiş ancak Çocuk Hakları Komitesi (Komite) tarafından yapılan yorumda çocuğun katılım hakkından söz edilmiştir. Sözleşme ile çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşünü serbestçe ifade etme, kendisiyle ilgili yargılamalarda dinlenme ve gerektiğinde temsil edilme hakkı güvence altına alınmaktadır. Çocuk, kendisini ilgilendiren günlük olaylarda dahi hislerini ve duygularını ifade edebilmelidir (Şahin & Polat, 2012, s. 276).

Çocuğun ad değiştirme, okul seçimi, evlatlık olma, kendisine tıbbi müdahalede bulunulma, ebeveyn seçimi yapma (yapmak durumunda kalması halinde) gibi konularda görüşünü açıklama ve bildirme hakkı vardır. Çocuk, “salt görüş bildirme” ya da “bir işe veya işleme olur verme” yoluyla bu hakkını kullanır (Serozan, 2005, s. 68).

Çocuğun katılım hakkı, çocuğun üstün yararının tespitinde önemli rol oynar (Öcal Apaydın, 2021, s. 137-138). Çocuğun açıkladığı görüş her zaman onun üstün yararına uygun olmasa dahi çocuğun görüşlerinin alınması gerekir (Oktay Özdemir, 2009, s.1235).

Uluslararası Sözleşmelerde Çocuğun Katılım Hakkı ve Türk Hukukundaki Düzenlemelere Bakış

Bir önceki başlıkta değinildiği üzere, çocuğun katılım hakkıyla ilgili önemli düzenleme, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.12’dir. Bu maddenin hukukî değerlendirmesini Çocuk Hakları Komitesi yapmıştır. BMÇHS m. 12, 1. paragrafta göre, taraf devletler, çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını temin etmek ve gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler. Taraf devletlerin, gerekli tedbirleri almama yönünde takdir yetkisi bulunmaz (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr.19). Taraf devletler, çocuğun kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip olduğunu baştan kabul etmelidir. Ayrıca çocuğun bu kabiliyete sahip olduğunu ispat etme yükümlülüğü yoktur. Ayrıca komite, çocuğun katılım hakkı bakımından hiçbir yaş sınırı getirilmediğini vurgular ve taraf devletlerin kanunla ya da uygulamayla yaş sınırlaması getirmelerini istemez (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr.20-21). Taraf devletler, çocuğun görüşlerini özgürce ifade edebilecek gerekli koşulları da sağlamalıdır. Çocuğun katılım hakkını tam anlamıyla uygulamak için görüşünün

⁹ Resmi Gazete Tarihi: 04.08.2022, Sayı: 31913, m. 4, f.1, ç bendi.

¹⁰ BMÇHS m. 12’de, “Taraf Devletlerin, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanınacağı; bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usûle ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacağına” yer verilmiştir.

alınacağı konu, bu konuyla ilgili ne gibi kararların alınabileceği ve bunun sonuçlarının ne olabileceği hakkında çocuğun aydınlatılması gerekir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr.22-23-24-25).

Komite ayrıca çocuğu etkileyen her türlü işlemlerde, adli veya idari, çocuğa kendini ifade etme fırsatları sağlanması gerektiğini vurgular. Bu kapsamda, çocuğun katılım hakkı hem çocuk tarafından başlatılan işlemler (okuldaki kötü muameleye ilişkin işlemler) hem de çocuğa karşı başlatılan ve çocuğu etkileyen işlemler için geçerlidir. Taraf devletler, adli ve idari işlemlerdeki karar mercileri tarafından çocukların görüşlerinin alınmasının önemi ve çocuk için sonuçlarının açıklanmasını öngören mevzuatlar için teşvik edilecektir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 33).

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi de çocuğun katılım hakkını güvence altına alan diğer bir sözleşmedir. Çocukların yüksek yararını gözeterek, onların haklarını geliştirmek, onlara usûle ilişkin haklar tanımak, kendilerini ilgilendiren davalarda bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini kolaylaştırmak bu sözleşmenin amaçlarındadır (ÇHKAS m.1/2). Türkiye, Sözleşmenin 1. maddesinin 4. paragrafı uyarınca, Sözleşme'nin boşanma davaları, ayrılık davaları, çocukların velayetine ilişkin davalar, ebeveynle çocuk arasında kişisel ilişki kurulması, babalığın mahkeme kararı ile kurulmasına ilişkin davalarda uygulanacağını beyan etmiştir.

ÇHKAS'nin ikinci bölümünde (3. ve 15. madde aralığında) çocukların haklarının kullanılmasını geliştirmek için usûle ilişkin tedbirlere yer verilmiştir. Çocuğun usûle ilişkin hakları kapsamında davalarda bilgilendirme ve dava sırasında görüşünü ifade etme hakkı sözleşmenin 3. maddesinde; özel bir temsilci atanmasını isteme hakkı sözleşmenin 4. maddesinde yer alır. İlgili Sözleşmenin 6. maddesinde de bir çocuğu ilgilendiren davalarda adli mercinin, bir karar almadan önce karar sürecine ilişkin çocuğun yeterli bir bilgiye sahip olup olmadığı konusunda gerekli kontrolü ve bilgiyi sağlaması gerektiğine yer verilmiştir. Türk hukukunda çocuğun katılım hakkının temel dayanağı, Anayasa'nın 25. maddesindeki düşünce ve kanaat özgürlüğü ile 26. maddesinde yer alan düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüdür (Grassinger, 2009, s. 85). İç hukukumuzda bazı kanun maddelerinde çocuğun görüşünün alınması gerektiği açık kurala da dayanmıştır. Türk Medenî Kanun¹¹ m. 339/III'de, ana ve babanın çocuğun olgunluğu ölçüsünde, çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanıyacağı, önemli konularda olabildiğince onun düşüncelerinin göz önünde tutulacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme, velayetin kullanılmasıyla ilgili olup, çocuğa görüş bildirme hakkı tanınmasıyla sınırlıdır. Ancak, çocuğun kendisini ilgilendiren davalarda görüşünün alınması bu hüküm kapsamında değildir (Oktay Özdemir, 2009, s. 1224). Çocuğun kendisini ilgilendiren davalarda görüşünün alınmasına yer veren düzenlemeler de vardır. Örneğin, evlat edinme kararı için evlat edinilenin de görüşleri alınacaktır (TMK m. 316/2). Bundan başka, çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması usûlünde, tedbir kararı verilmeden önce, çocuğun görüşü alınacaktır (Çocuk Koruma Kanunu m. 13/2). Öte yandan Türk Medenî Kanunu'nun ayrılık veya boşanmaya ilişkin çocuğun hukukî durumunun ele alındığı 182. maddesi ile çocuğun korunmasına ilişkin hükümleri düzenlenen 346 vd. maddelerinde olduğu gibi bazı hükümlerde, çocuğun görüşünün alınacağına yer verilmemiştir. Düzenlemelerde açıkça yer almasa da Anayasa m. 90 gereği, çocuk haklarına dair sözleşme hükümleri kanun hükmünde sayılır ve BMÇHS ve ÇHKAS hükümleri uygulanarak çocuğu ilgilendiren meselelerde, çocuğun görüşünün alınması zorunludur. Nitekim uygulamada da çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin sözleşme hükümleri benimsenmektedir¹².

¹¹ 4741 sayılı Kanun, Resmî Gazete Tarihi: 08.12.2001, Sayı: 24607.

¹² Yargıtay 2. HD., T. 08.11.2005, E. 2005/12496, K. 2005/15273: "Çocuk, görüşlerini açıklama olgunluğuna sahiptir. 18.01.2001 tarihli 4620 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan ve Bakanlar Kurulu'nun 12.03.2002 tarihli 2002/3910 sayılı kararıyla onaylanarak yürürlüğe konulan "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" iç hukuk tarafından yeterli idrake sahip olduğu kabul edilen çocuklara, kendilerini ilgilendiren

Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 12 gereği, yargılamada çocuğu etkileyen bir konu varsa, çocuğun katılım hakkı çerçevesinde mutlaka görüşünün alınması gerekir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yargılamadaki görünümü, hukukî dinlenilme hakkıdır. Hukukî dinlenilme hakkı, Anayasa m. 36'da güvence altına alınan iddia ve savunma hakkının medenî usûl hukukundaki yansıması olup, usûl hukukunun temel hak ve ilkelerinden biridir (Pekcanıtez, 2000, s. 754; Atalı vd., 2024, s. 122; Yılmaz, 2021a, s. 1025; Erdönmez & Bolayır, 2025, s. 1316). Bu hak, “yargılamayla hukukî durumu etkilenecek kişilerin, yargılama konusu hakkında bilgi edinmelerini, açıklama yapmalarını, yargılamaya etki edebilmelerini ve gerekçeli şekilde karar vermesini sağlayan temel hak ve yargılama ilkesi” olarak tanımlanır (Özekes, 2003, s. 31; Budak & Karaaslan, 2023, s. 76). Yargılamada, taraflar, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri bu hakka sahiptir (HMK m.27). Çocuğun katılım hakkı, hukukî dinlenilme hakkı ile karşılaştırıldığında, daha geniş kapsama sahiptir. Çocuğun katılım hakkı, çocukla ilgili idari ve yargısal prosedürlerle sınırlı olmayıp, çocukla ilgili karar alınmasını gerektiren her durum için geçerlidir. Hukukî dinlenilme hakkı ise yalnızca yargılamada uygulama alanı bulur (Tuncer Kazancı, 2023, s. 61). Yargılama sürecinde çocuğun dinlenmesi ve görüşünün alınması, katılım hakkının bir görünümü olup yargılamada hukukî dinlenilme hakkı çerçevesinde ve yargılama hukukunun gösterdiği özellikler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir (Tuncer Kazancı, 2023, s. 62).

Aile mahkemelerinde görev ve yargılamayı düzenleyen Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usûllerine Dair Kanun'da ve bu kanunun 7. maddesiyle atıf yaptığı ilgili kanunlarda -HMK ve Türk Medenî Kanunu'nun aile hukukuna ilişkin usûl hükümlerinde- çocukların hangi usûlde dinleneceğine ilişkin hükme yer verilmediğinden, çocukların dinlenilmesinde, uluslararası sözleşmeler, yargılamanın temel ilkeleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile diğer özel kanunlardaki ilgili usûle ilişkin hükümler ve Yargıtay'ın emsal kararları etkin olmaktadır. Yargılama sırasında çocuğun dinlenmesinin usûlüne ilişkin düzenlemeye ceza yargılaması bakımından Çocuk Koruma Kanunu'nun 15/2 maddesinde yer verilmiştir. Bu düzenlemede, çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulacağı düzenlenmiştir. Kanun'un 22. maddesinde de duruşmada hazır bulunabilecek kişiler sınırlı olarak sayılmış, bu kapsamda çocuğun velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisinin duruşmaya katılabileceği düzenlenmiştir.

2025-2029 dönemine ilişkin Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planının “Hukuk ve İdari Yargılama Süreçlerinin Etkinliğinin Artırılması” başlıklı dördüncü amacı altında yer alan 4.3. No'lu hedefinde, 2026 yılında Aile mahkemelerinin kuruluşu ve yargılama usûlünün yenilenmesine yönelik çalışmalar -mevzuat değişikliği- yapılacağına yer verilmiştir. Yapılacak mevzuat değişikliğinde, çocukların dinlenilmesi usûlüne ilişkin düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuğun dinlenilmesi gereken konularda, yargılamadaki çocuğun konumu farklı olabilir. Çocuk, yargılamanın tarafı (babalık davasında olduğu gibi) veya yargılamadan etkilenen üçüncü kişi (boşanma kararıyla birlikte velayete, iştirak nafakasına ya da kişisel ilişki

davalarda, dava ile ilgili tüm bilgileri almak, kendisine danışılmak ve kendi görüşünü açıklamak olanağının sağlanması hakkını tanımıştır (Söz. md.3). Bu bakımdan çocuğun dinlenmesi ve görüşünün alınması, gerektiğinde, velayet düzenlemesine esas olmak üzere, bilirkişilerden mütalaa alınması ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek hâsıl olacak sonuç uyarınca karar verilmesi gerekirken, eksik araştırma ve inceleme ile velayetle ilgili yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” (Lexpera, erişim tarihi:10.03.2025). Ayrıca bkz. Benzer şekilde: Yargıtay 2. HD., T. 17.10.2018, E.2016/24916, K. 2018/11252; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 16.03.2012, E. 2011/884, K. 2012/197; Yargıtay 2. HD., T.07.09.2015, E. 2015/7152, K. 2015/15047; Yargıtay 2.HD., T. 04.10.2018, E. 2018/5626, K. 2018/10626; Yargıtay 2. HD., T. 22.10.2018, E.2017/4920, K. 2018/11648 (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

tesisine ilişkin hüküm verilmesinde¹³ olduğu gibi) olabilir. Çocuğun kendisini ilgilendiren kişisel ilişki tesisi, velayet¹⁴, evlat edinilmesi gibi konularda görüşüne başvurulabilir¹⁵. Ayrıca aileyle ilgili meselelerde tanık olarak da çocuğun beyanına başvurulabilir. Çocuğun tanık olarak beyanının alınmasıyla, çocuğun görüşünün öğrenilmesi için dinlenmesi birbirinden farklı olduğundan dinlenilme usûlleri aynı değildir. Tanığın beyanı bir delildir (Tanrıver, 2024, s. 993). Tanık, olaya ilişkin algıladıkları hakkında beyanda bulunarak iddiaların doğru olup olmadığı konusunda hâkimin kanaatte bulunmasına yardımcı olur (Kuru & Aydın, 2021, s. 761; Pekcanıtez vd., 2025, s. 414; Yılmaz, 2021b, s. 4032; Arslan vd., 2024, s. 489; Atalay & Bolayır, 2025, s. 2993; Atalı vd., 2024, s. 543). Tanığın beyanına karşı, yargılamanın taraflarınca veya vekillerce yöneltilecek sorular olabilir. Tanık; çağrıldığında gelmek, beyanda bulunmak ve gerektiğinde kendisine yöneltilen bu sorulara cevap vermekle yükümlüdür (Kuru & Aydın, 2021, s. 762; HMK m. 245; m.253). Ayrıca on beş yaşını doldurmuş çocuklar tanık olarak dinlenmeden önce doğruyu söyleyecekleri konusunda yemin vermekle de yükümlüdür (HMK m. 257/1(a)). Çocuğun kendisini ilgilendiren velayet, kişisel ilişkinin tesisi gibi konularda ise olaya ilişkin algıladıkları değil, çocuğun kendi istek ve arzusu öğrenilir. Tanıklıkta olduğu gibi mahkemeye gelme, beyanda bulunma veya cevap verme zorunluluğu yoktur. Çocuk istemezse bu görüşü açıklamaya da zorlanmamalıdır (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 22). Çocuğun üstün yararı dikkate alınarak karar verilmelidir. Ayrıca çocukların görüşüne başvurulduğu hallerde hâkimin katılımı olmadan uzman aracılığıyla çocuğun görüşünün alınabilmesi doktrinde ve uygulamada kabul edilmektedir¹⁶. Çocuğun tanık olarak beyanına başvurulduğunda ise hâkim çocuğu bizzat dinlemek zorundadır (HMK m. 259)¹⁷.

¹³Boşanma veya ayrılık talebi hakkında karar verilirken aynı zamanda aile mahkemesi çocukların hukukî durumunu etkileyen kararlar da almaktadır (Akkaya, 2017, s. 337). Velayet, kişisel ilişki kurulması ile iştirak nafakası çocuğu da ilgilendirmektedir. Doktrinde çocuğun boşanma ve ayrılık davalarında kendisine ilişkin verilecek olan velayet, kişisel ilişki kurulması ile iştirak nafakası gibi kararlara ilişkin yargılama yönünden maddî ilgili sıfatına ve bu bağlamda hukukî dinlenilme hakkına (AY. m. 36, HMK m. 27) sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Bahadır, 2023, s. 230-231. Bu tartışmalar çocuğun boşanma davalarındaki statüsü ve dinlenilmesi gerekliliğinin hukukî dinlenilme hakkına dayanıp dayanmadığı noktasındadır. Ancak her halde bu davalarda da çocuğun dinlenilmesi ve görüşünün alınması zorunludur. Çocuğun görüşünün alınması zorunluluğu, tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan katılım hakkına dayanır (Bahadır, 2023, s. 232, Tuncer Kazancı, 2023, s. 72).

¹⁴Boşanma davasından ayrı olarak velayetin kaldırılması, velayetin eşlerden birinden alınarak diğerine verilmesi ya da kaldırılan velayetin geri verilmesi HMK m. 382/2(b)13 gereği çekişmesiz yargı işidir. Velayetin kaldırılması talebi anne veya baba tarafından yapılmışsa, çocuk, maddi anlamda ilgilidir (Aras, 2017, s. 127). Maddi anlamda ilgili, çekişmesiz yargı işi hakkında verilecek karardan hukukî durumu etkilenen veya etkilenmesi ihtimali bulunan kişilerdir (Kuru, 1961, s. 141; Budak & Aslan, 2023, s. 389). Çocuğun katılım hakkı olduğundan görüşünün alınması gerekir (Akkaya, 2017, s. 320).

¹⁵Çocuğun kendisini ilgilendiren aile hukuku uyuşmazlıklarında dinlenilme hakkı, Türkiye'nin taraf olduğu çocuklara ilişkin uluslararası sözleşme hükümleri gereğidir. Çocuğun taraf olmadığı davalarda da çocuk, bu sözleşmeler gereği, “ilgili” sıfatına sahip olduğundan hukukî dinlenilme hakkı vardır. HMK m. 27’de yargılamada diğer ilgililerin de hukukî dinlenilme hakkı olduğu hüküm altına alınmıştır (Akkaya, 2017, s. 320; Erdönmez & Bolayır, 2025, s. 1316).

¹⁶Grassinger, 2009, s. 90; Akkaya, 2017, s. 317; Bahadır, 2023, s. 238.

¹⁷Yargıtay 2. HD., T. 30.04.2019, E. 2018/518, K. 2019/5162: “Mahkemece 24.11.2016 tarihli celsede ara kararlar tarafların müşterek çocuklarının tanık sıfatıyla dinlenmelerinin çocukları etkileyeceği düşünülerek dosyanın uzmana verilerek taraflar ve müşterek çocuklarla görüşüp, müşterek çocukların son olaylara ilişkin bilgi ve görgüleri de sorularak rapor düzenlenmesine karar verilmiştir. Davalı-karşı davacı erkek dinlenilmeyen bu tanıkların dinlenilmesinden açıkça vazgeçmemiştir. Tanığın dinlenmesine engel bir durum iddia ve ispat edilememiştir. O halde, davalı-karşı davacı erkeğin dinlenilmeyen tanıkları ortak çocuklar Nisanur ve Nidanur'un Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 240. ve devamı maddeleri gereğince dinlenmesi için gerekli usul işlemlerinin yürütülmesi, toplanan tüm deliller birlikte değerlendirilerek, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken; hukukî dinlenilme hakkına (HMK m. 27) aykırılık oluşturacak şekilde, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir.” (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025). Yargıtay 2. HD., T. 15.02.2018, E. 2016/10924, K. 2018/1962: “Davalı-karşı davacı kadın 08.01.2015 tarihli delil listesinde ortak çocukların da aralarında bulunduğu altı tanık bildirmiştir. Ortak çocuklardan ... 2001, ... ise 2007 doğumludur. Mahkemece, 09.09.2015 tarihli

Çocuğun Doğrudan veya Temsilci Aracılığıyla Dinlenilmesi

BMÇHS m. 12 gereği, çocuk, “doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla ulusal yasanın usûle ilişkin kurallarına uygun olarak” dinlenilme hakkına sahiptir. Çocuk, doğrudan doğruya, bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenecektir. Dinleme yöntemlerinden hangisinin tercih edileceğinde, somut olay koşulları ve çocuğun üstün yararı dikkate alınır (Ekiz, 2021, s. 219). Mümkün olduğu ölçüde çocuğun doğrudan doğruya dinlenilmesi tercih edilmelidir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 35). “Yeterli idrak gücüne sahip olduğu” iç hukuk tarafından kabul edilen (ÇHKAS 3. ve 6. maddeleri gereği) veya “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip” (BMÇHS m. 12 gereği) çocuk yargılamada dinlenir. Anılan sözleşmelerde, belirli bir yaş şartı getirilmemiştir.

Doktrinde çocuğun dinlenebilmesi için çocuğun somut olay bakımından ayırt etme gücünün varlığı aranmaktadır (Grassinger, 2009, s. 87; Grassinger, 2010, s. 835; Oktay Özdemir, 2009, s. 1230, 1234). Çocuk, dinlendiği konuda, örneğin velayet veya çocukla kişisel ilişki kurulması gereken hususlara ilişkin dinleniyorsa, yaşı ve zihinsel gelişimi bakımından, çocuğun olayları algılama yeteneği gelişmiş olmalı ve çocuk, mevcut durumu, isteğini çelişkisiz ve istikrarlı olarak ifade edebilmelidir (Grassinger, 2009, s. 87; Oktay Özdemir, 2009, s. 1230). Ayırt etme gücü, ilk etapta yaşa göre belirlenir. Ancak somut duruma göre *belirli bir yaşta bulunan çocuğun* ayırt etme gücünün bulunmadığı değerlendirilmesi yapılabileceği gibi (Oktay Özdemir, 2009, s. 1231) *belirli bir yaşta bulunmadığı halde*, somut olayın özelliği içinde ayırt etme gücünün bulunduğu değerlendirilmesi de yapılabilir. Bu değerlendirme, uzmanların vereceği görüş ve hâkimin takdir yetkisi çerçevesinde yapılır (Oktay Özdemir, 2009, s. 1234).

Doktrindeki başka bir görüşe göre ise, “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuk” (BMÇHS m.12) ile “yeterli idrak gücüne sahip olduğu iç hukuk tarafından kabul edilen çocuk” (ÇHKAS m.3 ve 6) ifadeleri, ayırt etme gücü ile aynı anlama gelmemektedir. Bu görüşe göre, BMÇHS m.12’deki “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuk” ifadesi, ayırt etme gücüne göre daha esnekler (Yücel, 2013, s.133). ÇHKAS’nin 3. ve 6. maddelerinde ele alınan yeterli idrak gücüne sahip çocuk ifadesi ise ayırt etme gücüne daha yakın bir görünüme sahiptir (Yücel, 2013, s.133). Çünkü yeterli idrak gücüne sahip olduğu kabul edilen çocuk, davayla ilgili tüm bilgilere erişme, kendisine danışılma ve görüşünü ifade etme hakkına sahiptir. Ayrıca çocuk, görüşlerinin olası sonuçları ve kendisi hakkında verilecek kararın olası sonuçları hakkında bilgilendirilme haklarına sahiptir (Yücel, 2013, s.133). Doktrindeki diğer bir görüşe göre de yeterli idrak gücüne sahip olma, ayırt etme gücünden daha geniş anlaşılmalıdır. Bu görüşe göre, beş yaşındaki bir çocuğun da yeterli idrake sahip olabilmesi mümkündür (Yılmaz, 2009, s. 837). Katıldığımız görüşe göre, görüşlerini az çok oluşturabilen çocukların kendileriyle ilgili kararlar için görüşleri alınmalı, ayırt etme gücünün varlığı aranmamalıdır (Yücel, 2013, s.133; Bahadır, 2023, s. 244). Çocuk, kendisiyle ilgili konularda her zaman karar alma sürecinde bulunması gerektiğinden çocuğun görüşü, çocuğun gelişimi için uygun değilse dahi onun görüşüne başvurulmalıdır (Yücel, 2013, s. 134). Çocuğun bu sürece bizzat katılması zorunlu olmayıp, temsilcisi aracılığıyla dâhil olması da mümkündür. (Yücel, 2013, s. 134). Yargıtay velayet, kişisel ilişkinin kurulmasına ilişkin aile hukukunu ilgilendiren davalarda sekiz yaş ve üzeri çocukların görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip olduğunu ve dinlenmesi gerektiğini kabul etmektedir. Bu kararlarda, çocukların görüşlerinin alınmasının zorunlu olduğuna işaret

oturma ortamı çocukların sosyal inceleme raporunda gözlenip dinlenilmesi ve çocukların yaşları nedeniyle tanık olarak dinlenme talebinin reddine karar verilmiştir. Davalı-karşı davacı kadın bu tanıklarının dinlenilmesinden açıkça vazgeçmemiştir. Tanıklar davaya bakan mahkemede veya tanığın bulunduğu mahal mahkemesinde dinlenir (HMK m. 259). Bu itibarla tanıkların hakim tarafından dinlenmesi gerektiği gibi, tanıkların yaşlarının tanıklığa engel bir durum oluşturmadağının anlaşılmasına göre, adı geçen tanıkların Hukuk Muhakemeleri Kanununun 243. ve devamı maddeleri gereğince dinlenmeleri için gerekli usul işlemlerinin yürütülmesi, dinlendiklerinde toplanan tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken; hukukî dinlenilme hakkına (HMK m. 27) aykırılık oluşturacak şekilde, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir.” (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

edilmektedir¹⁸. Ayrıca, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocukların görüşüne başvurulmaması bir bozma sebebi olarak kabul edilmiştir¹⁹. Yargıtay'ın sözü edilen kararlarında, çocukların *doğrudan, bizzat görüşüne* başvurulmasından bahsedilmektedir. Çocuğun dinleneceği konuya ilişkin ayırt etme gücü yoksa çocuk, kanuni temsilcisi aracılığıyla da katılım hakkını kullanabilir. Çocuk, doğrudan veya temsilci aracılığıyla dinlenebilir (Oktay Özdemir, 2010, s. 1228). Temsilci, çocuktan hukuken sorumlu olan veli veya vasi olabileceği gibi çocuğu temsil etmek üzere atanmış bir kişi de olabilir (Ekiz, 2021, s. 219). BMÇHS m.12'de de temsilci aracılığıyla da çocuğun, görüşlerini ifade edebileceği belirtilir. Ancak velayete ilişkin yargılamalarda olduğu gibi temsilci ve çocuk arasında menfaat çatışması varsa, temsil kayyımı atanmalıdır (Taşatan, 2022, s. 391; Yücel, 2013, s.134; Tuncer Kazancı, 2023, s. 73; Bahadır, 2023, s. 244). Bu şekilde kayyım, çocuğun görüşlerini açıklayabilir. Öte yandan, çocuk dinleneceği konu hakkında ayırt etme gücü yoksa dahi somut olaya göre onun üstün yararı gereği dinlenmesi gerekliyse, çocuk bizzat dinlenebilir. Örneğin, koruma amacıyla çocukların kişi özgürlüğünün kısıtlanması (TMK m. 446) veya velayetin kaldırılması (TMK m. 348) gibi çocuğun korunması gereken durumlarda çocuk az çok görüşlerini oluşturabilecek idrake sahipse, çocuk bizzat dinlenmelidir (Tuncer Kazancı, 2023, s. 76; Bahadır, 2023, s. 244). Bu halde çocuk uygun tekniklerle ve uzman aracılığıyla dinlenmelidir. Çocuğun dinlenilmesi, koşullar ne olursa olsun yerine getirilmesi gereken şekli bir usûl kuralı olarak kabul edilmemeli,

¹⁸ Yargıtay 2. HD., T.11.12.2018, E. 2018/4487, K. 2018/14325: "...Mahkemece, velayet konusunda uzman bilirkişiden sosyal inceleme raporu alınarak ve idrak çağında bulunan 24.11.2010 doğumlu ortak çocuk'ın velayeti konusunda görüşleri de alınıp deliller hep birlikte, değerlendirilmek suretiyle ortak çocukların velayeti hakkında karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve kanuna aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir..."(Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025). Yargıtay 2. HD., T. 20.10.2020, E. 2020/1343, K. 2020/4865: "...Tarafların müşterek çocukları 2010 doğumlu Azra Su ve 2011 doğumlu Taha Toprak idrak çağındadırlar. Fiilen baba yanında bulunan çocuklar mahkemece alınan beyanlarında babaları ile birlikte kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Çocukların tercihi de gözetilerek (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 12, Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. ve 6. maddeleri) velayetin davalı babaya verilmesi gerekirken, yazılı şekilde isteğin reddi doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmiştir..." (Yargıtay Karar Arama, erişim tarihi: 08.04.2025). Ayrıca bkz. Yargıtay 2. HD., T.07.11.2018, E. 2017/1067, K. 2018/12728 (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025). Anayasa Mahkemesi 30.09.2020 Tarihli ve 2017/37155 Başvuru Numaralı Kararında, müşterek çocuğun yurt dışında bulunan mutad meskenine iade edilmesi sebebiyle açılan davada 10 yaşında olan çocuğun görüşünün alınması için dinlenmesi gerektiğini belirtmiştir: "Derece mahkemesi çocuğun uzun yıllardır Türkiye'de yaşamasına ve sosyal hayatını burada oluşturmuş olmasına karşın iade edilmesinin çocuk üzerinde nasıl etkiler doğuracağını araştırmamış, bu konuda bilirkişi görüşüne başvurmamış, beyanları dinlenebilecek bir yaşa gelmesine rağmen çocuğu dinlememiş hatta karar tarihinde 10 yaşında olan çocuğu hâlen 2 yaşındaymış gibi kabul etmiştir." (Kararlar Bilgi Bankası, erişim tarihi: 11.04.2025).

¹⁹ Yargıtay 2. HD., T.12.10.2021, E. 2020/6776, K. 2021/87; Yargıtay 2.HD., T.24.02.2020, E.2020/28, K. 2020/1504; Yargıtay 2.HD., T. 08.04.2021, E. 2021/687 K. 2021/2814; Yargıtay 2.HD.,T. 18.03.2019, E. 2018/1117, K. 2019/2886; Yargıtay 2.HD., T. 16.06.2008, E. 2007/10240, K. 2008/8616; Yargıtay 2. HD., T.08.11.2022, E. 2022/5317, K. 2022/8886 (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025); Yargıtay bir kararında dava tarihi itibarıyla 3 yaşındaki bir çocuğun, karar tarihi itibarıyla idrak çağına gelmesini değerlendirip görüşünün alınmamasını da bozma sebebi saymıştır. Kararın içeriğinden 8 yaşındaki çocuğun idrak çağında olduğunun kabul edildiği tespit edilmektedir. Yargıtay 2. HD., T. 12.09.2022, E. 2022/4850, K. 2022/6844: "Dosya kapsamından, tarafların ortak çocuğu ...'ın 08/03/2013 doğumlu olup dava tarihinde henüz 3 yaşında olduğu, ortak çocuğun velâyet düzenlemesine ilişkin 2017 yılında düzenlenen sosyal inceleme raporundan sonra, gerek ilk derece mahkemesinin karar tarihi olan 26/03/2021 tarihine kadar, gerekse bölge adliye mahkemesinin karar tarihi olan 04/04/2022 tarihine kadar aradan geçen süre zarfında ortak çocuğun idrak çağına ulaştığı görülmektedir. Bu durumda velâyetle ilişkin karar tarihi itibarıyla mahkemece yeterli araştırmaların yapılmadığı anlaşılmaktadır. Davalı-karşı davacı erkek temyiz dilekçesinde, davacı-karşı davalı kadının yeniden evlendiğini, ortak çocuğa kadının annesinin baktığını, çocuğun bulunduğu ortamın çocuğun gelişimi için olumsuz özellikler taşıdığını, çocuğun okul hayatının kötüye gittiğini iddia ederek velâyetin kendisine verilmesini talep etmiştir." (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025); benzer yönde, Yargıtay 2. HD., T.23.10.2019, E.2019/2417, K. 2019/10502, (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025). Her ne kadar Yargıtay idrak çağının başlangıcını sekiz yaş olarak değerlendirse de hâkimin somut olaya göre takdir yetkisi olduğu unutulmamalıdır.

çocuğun üstün yararını gerektiriyorsa bazı hallerde çocuğun dinlenilmesinden vazgeçilmelidir (Grassinger, 2010, s. 829; Çocuk Dostu Hukukî Yardıma İlişkin Rehber İlkeler, s. 34). Somut olayın özelliklerine göre, çocuğun zarar göreceğine ilişkin ciddi belirtiler varsa, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, çocuğun üstün yararı dikkate alınarak çocuğun dinlenilmesinden vazgeçilebilir²⁰. Ancak bu halde dahi, hâkim, uzman raporları ve çocukla iletişime geçen psikolog, öğretmen, doktor gibi kişilerin gözlemlerini dinleyerek çocuğun farazi iradesini²¹ araştırabilir. Böylelikle çocuğun bizzat dinlenemediği durumlarda da çocuğun üstün yararı korunmuş olur.

Çocuğun Yargılamada Dinlenilmesi Usûlü

Çocuğun katılım hakkı bağlamında hâkim tarafından bizzat dinlendiği durumlarda nasıl dinleneceği ve hangi tedbirlerin alınabileceği konusu önemlidir. Aşağıda çocuğun katılım hakkı bağlamında hâkim tarafından bizzat dinlenmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Belirtilmelidir ki uygulamada aile mahkemelerinde çocuğun görüşleri çoğunlukla uzmanlarca sosyal inceleme raporu hazırlanırken tespit edilmektedir. Genellikle uzman kişiler, çocukla görüşme yapmak üzere randevu ayarlamakta ve adliyedeki uygun bir ortamda (genellikle uzmanın kendi odasında) görüşme gerçekleştirilerek çocuğun görüşü öğrenilmektedir. Adliyedeki uygun bir ortam dışında bazen çocuğun bulunduğu yerde (çoğunlukla ebeveynlerden birinin yanında) de görüşme gerçekleştirilerek çocuğun görüşü öğrenilmektedir. Çocuğun görüşüne başvuru bu hallerde uzman, çocuğun görüşünü mahkemeye aktarmaktadır. Uzman kişilerce çocuğun görüşlerinin mahkemeye aktarıldığı görüşmelerde, görevlendirilen uzmanın, mahkeme kararında belirtilen çocuğun görüşüne başvuru konuları tam ve eksiksiz şekilde yerine getirmesi önemlidir. Aksi halde çocuğun istek ve arzularının öğrenilmesi için başka uzmanlarca görüşüne başvurulması veya mahkemede yeniden dinlenmesi gerekebilir. Bu durum, çocuğun gereksiz yere tekrar dinlenmesine neden olarak, yargılama süreci boyunca çocuğun yıpranma riskini artırmaktadır.

Çocuğun Uzman Aracılığıyla veya Uzmanın Katılımıyla Dinlenilmesi

Çocuğun kendisini ilgilendiren konularda dinlenmesi ve görüşünün alınmasıyla, çocuğun üstün yararı temin edilir (Öcal Apaydın, 2021, s. 138). Çocuğun üstün yararının tespiti için çocukla görüşerek çocuğun arzusu, duyguları ve düşünceleri uygun yolla öğrenilmelidir (UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child, s. 60; Yücel, 2013, s.122). Çocuğun gerçek duygu ve düşüncelerini öğrenmek, onun yaşına ve gelişimine göre dinlenmesini gerektirir. Uluslararası sözleşmelerde, çocuğun dinlenilmesi gereken hallerde belirli bir yaşta ve olgunlukta bulunması şartı aranmamakta, aksine çocuğun yaşı ve gelişimine uygun olarak dinlenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Örneğin, 3-6 yaş aralığındaki çocuklar için oyun, bir iletişim yöntemidir. Bu yaş grubundaki çocuklarla oyun oynayarak çocuğun görüşü, duygu ve düşünceleri öğrenilebilir (Tanığa Yaklaşım Kılavuzu, s. 43). Resim, şiir veya şarkıyla da çocuğun görüşü, duygu ve düşünceleri öğrenilebilir. Örneğin, resim aracılığıyla çocuk, çevresindeki kişilerle olan iletişimi ve içinde yaşadığı çevrenin kendi üzerindeki etkilerini anlatabilir (Yücel, 2013, s. 122). Çocuğun görüşünün öğrenilmesinde, farklı yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulduğundan, hâkim, çocuklarla kurduğu iletişimde, onların anlatmak istediklerini anlayabilmek ve yorumlayabilmek için psikolog, psikiyatr gibi uzman kişilere

²⁰ Çocuğun konuşması için uygun bir yer yoksa, ortam ve koşullar mevcut değilse, çocuk korktuğundan veya tedirgin olduğundan görüşme yapmaktan çekiniyorsa uygun şartlar ve ortam sağlanarak çocuk dinlenebilir. Çocuğun uzman kişilerce veya temsilci aracılığıyla dinlenmesi de mümkündür (Bahadır, 2023, s. 240). Buna karşılık Grassinger, bu durumlarda çocuğun dinlenmesinden vazgeçilebileceği ya da dinlemenin erteleneceği görüşündedir (Grassinger, 2010, s. 829).

²¹ Farazi irade çocuğun içinden gelen arzuları ile gerçekçi olarak var olması gereken iradenin birleşimidir (Grassinger, 2009, s. 60). Farazi irade, “çocuk, yetişkin biri olmuş olsaydı, kendisini ilgilendiren bir olayda, kendi yararı için ne gibi bir karar verebilecekti ise çocuk için karar verme makamındaki kişinin de aynı yönde vermesi gereken karar” şeklinde ifade edilir (Yargıtay 2.HD., T. 02.06.2020, E.2020/1651, K. 2020/2476, Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

ihtiyaç duyar (Özer Taşkın, 2006, s. 101).

Çocuğun gelişimi ve yaşına uygun olarak çocuğun bir uzman aracılığıyla veya uzmanın katılımıyla dinlenmesi, onun menfaatlerinin korunması bakımından önemlidir. Aile mahkemelerinde görev ve yargılamayı düzenleyen Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usûllerine Dair Kanun'da her aile mahkemesine bir uzman atanacağı kanunun beşinci maddesinde belirtilmiş ve aynı maddede görevleri²² sayılmıştır. Uzmanın görevleri Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği²³ m. 36'da ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve birinci fıkrada belirtildiği üzere uzmanlar, hâkimin talebiyle, mahkeme tarafından istenen konulara ilişkin taraflar arasındaki uyuşmazlık konusuna göre sosyal inceleme yapmak ve bu konuda rapor hazırlamak (a), adli görüşme odasında çocuğun dinlenmesinde hazır olmak (b), çocuğun duruşmada dinlenilmesine karar verildiği hallerde, çocuğu duruşmaya hazırlamak, duruşmada hazır bulunmak ve görüş bildirmek (c) görevlerini yerine getirirler. Böylece aile mahkemelerinde görülen uyuşmazlıklarda çocuğun görüşüne başvurulması gerektiğinde hâkimin talebi üzerine adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğünce uzman kişi (psikolog, pedagog veya sosyal çalışmacı) görevlendirilebilir. Ayrıca Yönetmeliğin 37. maddesinde, aile mahkemeleri dışındaki diğer hukuk mahkemelerinin de talepte bulunmaları hâlinde uzman kişiyi görevlendirilebileceğine yer verilmiştir. Çocuk, hâkim tarafından bizzat veya hâkimin görevlendireceği bir uzman tarafından dinlenebilir (Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36 a ve b bendi; Grassinger, 2009, s. 90; Akkaya, 2017, s. 317; Bahadır, 2023, s. 238). Yargıtay'ın bazı kararlarında çocuğun hâkim tarafından *bizzat veya istinabe yoluyla görüşüne* başvurulması gerektiği ifade edilmektedir²⁴. Bu kararların aksine, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ise bir kararında, hâkimin bizzat kendisinin çocuğu dinlemesinin zorunlu olmadığına hükmetmiştir²⁵. Anılan kararda özellikle, çocuğun tekrar tekrar dinlenmemesi gerektiği haklı olarak belirtilmiştir. Çocuk, uzman kişilerce görüştüğünden ve kendisini ilgilendiren konu hakkında görüşü alındıktan sonra (Olayda çocuğun önce adliyede, sonra okulunda ve son olarak da pedagog tarafından görüşü alınmıştır.) duruşma salonuna getirilerek mahkeme tarafından bizzat bir kez daha görüşünün alınmasının gerekmediği vurgulanmıştır.

²² Uzman ve uzmanın görevleri hakkında bkz. (Özel & Tatar, 2008, s. 58-60).

²³ Resmî Gazete Tarihi: 30.04.2021, Sayı:31470.

²⁴Yargıtay 2.HD. T. 02.10.2018 , E. 2018/4303, K. 2018/10362:“Bu itibarla; idrak çağındaki çocuğun mahkemece bizzat ya da istinabe yoluyla görüşüne başvurulması, velayetle ilgili tercihinin sorulması (Yargıtay HGK 16.03.2012 tarih e.2011/2-884-k. 2012/197 ile 22.01.2014 tarih e.2013/2-2085-k.2014/30 sayılı kararları) ve psikolog, pedagog veya sosyal çalışmacı niteliğindeki uzman veya uzmanlardan (4787 sayılı Kanun m.5) ortak çocukların anne ve baba yanındaki barınma ve yaşama koşullarını da değerlendirir içerikte sosyal inceleme raporu düzenletildikten sonra tüm deliller birlikte değerlendirilip, ortak çocuğun ebeveynlerinden hangisi yanında kalmasının menfaatine olacağı tespit edilerek, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru olmayıp, bozmayı gerektirmiştir.” (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025); Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 17.10.2012, E. 2012/401 K. 2012/723:“O halde, mahkemece yapılacak iş; yeterli idrak gücüne sahip olduğu kabul edilen çocukların, kendilerini doğrudan ilgilendiren kişisel ilişkinin kaldırılması konusunda bizzat dinlenilerek, görüşlerini gerekçeleriyle birlikte ifade etme olanağı sağlanması; ifade edecekleri görüşlerin, çıkarlarına ters düşmediği takdirde, buna değer verilmesi ve gerektiğinde Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 5 ve 6. maddesi uyarınca uzman bilirkişiden yeniden görüş alınmak suretiyle birlikte değerlendirme yapılıp sonucuna göre bir karar verilmesi, olmalıdır.” (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

²⁵ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 21.02.2019, E. 2018/2-1072, K. 2019/185:“Bu açıklamalar ışığında somut olay değerlendirildiğinde; velâyetinin değiştirilmesi talep edilen küçük 26.01.2006 doğumlu olup davanın tüm aşamalarında idrak çağındadır. Dosyada yer alan 17.06.2015 tarihli psikolojik değerlendirme raporunda belirtildiği üzere küçük ile öncelikle belirlenen gün ve saatte adliyede, daha sonra küçüğün okulunda, son olarak da küçüğün yaşadığı yerde pedagog huzurunda bireysel görüşmeler yapılmıştır. Küçük E , tüm görüşmelerde her iki ebeveyni hakkında kötü bir atıfta bulunmadığı gibi velâyetinin kime verileceği noktasında da açık bir tercihte bulunmamıştır. Bu hâliyle çocuğun görüşüne başvurulması ilkesinin gereği yerine getirilmiştir. Çocuğun pedagog tarafından alınan beyanının yeterli olmadığını, bu nedenle mahkeme huzurunda görüşüne başvurulması gerektiğini söylemek, olay hakkında tekrar tekrar konuşmaya zorlamak, onu psikolojik olarak baskı altına almak anlamına gelecektir ki, bu durumun çocuğun üstün yararı ile bağdaşmayacağı açıktır.” (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

Çocuğun görüşüne başvurulduktan sonra tekrar tekrar aynı konuda dinlenilmesinden kaçınılmalıdır²⁶. Çocuğun yeniden dinlenmesini gerektiren somut gerekçeler yoksa çocuğun defalarca çağırılması ve dinlenilmesi tercih edilmemelidir. Öte yandan dava tarihi ve karar tarihi itibarıyla çok uzun bir zaman geçmesi, çocuğun görüşünde önemli değişikliğe neden olacak yeni vakıaların ileri sürülmesi ve çocuğun bu konularda görüşüne başvurulmaması gibi hallerde çocuk yeniden dinlenebilir²⁷.

Kanaatimizce hâkim, çocuğu bizzat dinlemeli veya kendisinin de bulunduğu ortamda uzman aracılığıyla dinlemelidir. Doğrudanlık ilkesi gereği, hâkim veya mahkeme, tarafları, tanığı, bilirkişiyi ve yargılamaya katılan diğer ilgilileri bizzat dinlemeli, keşif yapılacaksa bizzat yapmalıdır (Arslan, 2021, s. 45). Çocuğun hâkim tarafından veya kendisinin de bulunduğu ortamda uzman aracılığıyla dinlenmesi ile hem çocuğun birden fazla kez dinlenmesi engellenir hem de çocuğun durumu ve geleceği hakkında karar verecek olan hâkim, kişisel izlenimlerini elde eder.

Çocuğun hâkim tarafından bizzat veya uzman aracılığıyla kendisinin de bulunduğu ortamda dinlenmesi hâkimin takdir yetkisindedir. Hâkim takdir yetkisini kullanırken, somut olayın koşullarını ve çocuğun üstün yararını gözetmelidir. Çocuğun hâkim karşısında dinlenmesinde pedagog, psikolog, sosyal çalışmacı gibi uzman kişilerden yardım alınmalı ve sorular onlar tarafından yöneltilmelidir (Grassinger, 2009, s. 84). Çocuğun ruh sağlığının olumsuz etkilenmeyeceği hallerde ise hâkim, çocuğu bizzat dinleyebilir ve soruları kendisi yöneltebilir (Bahadır, 2023, s. 239). Bu son hal özellikle çocuğun belirli bir olgunluk düzeyine ulaştığı hallerde tercih edilmelidir. Genellikle on beş yaşını tamamlamış ancak on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların (genç bireylerin) görüşlerini öğrenmek için hâkim, bizzat çocuğun kendisini dinleyebilir. Bu dinleme sırasında çocuğun olumsuz etkilenmesi ihtimali, daha küçük yaşlardaki çocuklara nazaran azdır. On beş yaşını tamamlamış çocuklar, görüşlerini oluşturabilecek ve açıklayabilecek, kendisi hakkında verilecek kararının olası etkilerini anlayabilecek belirli bir olgunluğa (düzeye) sahip olduğundan kendisini ilgilendiren konularda görüşünü hâkim karşısında rahatlıkla ifade edebilir. On beş yaşını tamamlayan çocukların, daha küçük yaşlardaki çocuklara göre belirli bir olgunlukta kabul edilmesi kanunlarımızda tercih edilmiştir. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 257'ye göre on beş yaşını tamamlamış bireyler, kural olarak tanık olarak beyanda bulunmadan önce yemin etmek zorundadırlar. İş Kanunu da on beş yaşın doldurulması ile çocukların kural olarak işçi olarak çalıştırılabileceğini düzenlemiştir (İş Kanunu m.71).

Hâkim karşısında dinlenirken çocuğa sorulacak sorular, çocuğun psikolojisine zarar

²⁶ Yargıtay'ın farklı yönde bir kararı vardır. Kararda ikinci alınan raporda çocuğun görüşüne başvurulmaması nedeniyle karar bozulmuştur "Dosyanın incelenmesinde; temyize konu dava ile birleştirilen geçici velayet düzenlemesine dair dava dosyasında velayete dair alınan 08.07.2013 tarihli sosyal inceleme raporunda ortak çocuklar pedagoga verdikleri beyanlarında babada kalmak istediklerini beyan etmişler, davalı kadın ile görüşilemediğinden pedagog tarafından görüş bildirilemediği beyan edilmiştir. Temyize konu dosyada sosyal çalışmacı tarafından hazırlanan raporda ise ortak çocukların velayetlerinin babaya bırakılmasına dair görüş bildirildiği ancak çocukların görüşlerinin alınmadığı görülmektedir. Alınan her iki raporda tarafların yaşam alanlarına dair inceleme yapılmadığı gibi son alınan raporda çocukların beyanlarına da başvurulmamıştır. Bu sebeple 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 5. maddesi gereğince, aile mahkemesi bünyesinde bulunan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıdan oluşan uzmanlardan inceleme ve rapor istenip; idrak çağındaki ortak çocukların eğitim, kültür, yaşam olanakları bakımından nerede yaşamak istediği konusunda bilgilendirilerek, velayet hakkındaki görüşlerinin de uzmanlar tarafından alınması ve toplanan diğer delillerle birlikte değerlendirilmek suretiyle, velayet konusunda bir karar verilmesi gerekirken; bu hususta eksik inceleme ve yetersiz gerekçe ile hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir." Yargıtay 2. HD., 03.07.2019, E.2019/4310, K. 2019/8070 (Lexpera, erişim tarihi: 10.03.2025).

²⁷ "İdrak çağına gelen müşterek çocuk Beste tarafından, velayeti konusunda yargılama aşamalarında yazılı veya sözlü olarak farklı talepler dile getirildiği gibi Beste'nin dinlendiği tarih dikkate alındığında 26.05.2009 günlü beyanı sonrası yaşadığı veya yaşamak istediği ortamı değerlendirmesine imkân verecek, dolayısıyla velayeti konusunda görüşünün alınmasını gerektirecek ölçüde uzun süre geçtiği de görülmektedir." Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 20.03.2012, E. 2011/2-884, K. 2012/197 (Yargıtay Karar Arama, erişim tarihi: 10.03.2025).

vermemelidir. Çocuğun üstün yararı dikkate alınarak uygun sorular sorulmalı ve çocuğun dinlenilmesi aceleye getirilmemelidir. Örneğin, çocuğa doğrudan “annende mi kalmak istersin?” şeklinde kapalı uçlu sorulardan kaçınılmalıdır. Ayrıca çocuğa doğrudan kapalı uçlu sorular sorulması, çocuğun vereceği cevabı sınırlandırır ve sağlıklı bir sonuca ulaşılmasını da engeller (Çocuklarla Adli Görüşme İçin Rehber, s.52-54). Doktrinde soyut düşüncenin henüz gelişmediği küçük yaştaki çocuklarda, sorulacak sorunun niteliğinin çocukta farklı algılanabileceği belirtilmektedir. Duruşma ortamında çocuğa sorulan “anneni mi yoksa babanı mı seçiyorsun” şeklindeki soru, çocuk tarafından “anneni mi yoksa babanı mı daha fazla seviyorsun” şeklinde algılanabilir (Coşkun vd., 2019, s. 266). Çocuk tarafından farklı algılanan bu sorular karşısında, çocuğun görüşleri anlık olarak değişebilir. Bu ise çocuğu dinleyen hâkimin çocuğun iradesini tespit ederken tereddüt etmesine neden olacaktır (Coşkun vd., 2019, s. 266).

Konunun hassasiyeti sebebiyle özellikle çocuklara yöneltilecek sorular yönünden uzman ve hâkim arasında bir iş birliği yapılması önemlidir. Uzman ve hâkim iş birliğiyle, hâkim tarafından sorulacak sorular önce uzmanlar tarafından incelenerek kendilerinden görüş alınabilir veya adli görüşme²⁸ odalarında olduğu (Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36/1, b) gibi hâkim tarafından yöneltilecek sorular uzman aracılığıyla sorulabilir. Belirtilmelidir ki çocuğun dinlenmesinde hâkimin çocuğu bizzat dinlemesi veya kendisinin de bulunduğu ortamda uzman aracılığıyla dinlemesi önemliyse de fiziki şartlar, iş yükü ve zaman kaybı gibi faktörler de uygulayıcıları yıpratmamalıdır. Fiziki şartlar ve koşullar sağlanmadan uygulayıcıların iş yükü artırılırsa, çocuğun dinlenilmesiyle elde edilecek fayda çoğu halde sağlanamayacak ve çocukların adli süreçte yıpranmalarına neden olacaktır. Yargıtay’ın sekiz yaşındaki çocukların idrak çağında olduğu kabul edilerek kendilerini ilgilendiren davalarda, duruşmada mahkeme hâkimi tarafından bizzat dinlenmesi gerektiği yönündeki içtihatların uygulamaya etkisi üzerine yapılan bir araştırmada, hâkim karşısında dinlenen çocuk sayısında artış olduğu, bu artış nedeniyle hem daha fazla çocuğun duygusal olarak yıprandığı hem de uygulayıcıların iş yükünde artışa sebep olduğu ortaya konulmuştur (Coşkun vd., 2019, s. 267-268).

Çocuğun Uygun Tekniklerle ve Uygun Bir Ortamda Dinlenilmesi

Çocuğun dinlenmesi sırasında, sorgulanma şeklinde görüşünün öğrenilmesinden kaçınılmalıdır. Çocuğun görüşünün, sohbet eşliğinde ve gizli oturumda öğrenilmesi tercih edilmelidir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr.43).

Çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerde, elde edilecek bilgilerin doğru ve güvenilir olması için çocuğun gelişim basamakları iyi tanınmalı, bu gelişim basamağına uygun teknikler kullanılmalı ve çocuk, bir yetişkin gibi değerlendirilmeyip, çocuğa daha hassas yaklaşılmalıdır. Bu bağlamda, çocuğu dinleyen kişi, çocukla onun güvenini sağlayan bir iletişim kurmalı, çocuğu baskı altında hissettirmemelidir. İletişimi etkileyen unsurların doğru kullanılması (jest ve mimik, konuşma tarzı, ses tonu gibi) çocuklarla kullanılan iletişimde daha önemlidir (Babayiğit, 2016, s. 45-55). Bu anlamda çocuklarla yapılan görüşmelerde, etkili bir dinlemeden bahsedilebilmesi için de çocuklar için ve çocuklarla çalışan tüm profesyonellerin bu alanda eğitim alması da zorunludur. Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesiyle, eğitimin sağlanması da taraf devletlere getirilen yükümlülük kapsamındadır (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 49).

Çocuğun uygun tekniklerle dinlenmesi yanında çocuğun dinlendiği ortamın da uygun olması gerekir. Çocuğun duruşma salonundan ayrı, bağımsız bölümde dinlenmesi tercih edilmelidir. Bu kapsamda, “adliyenin dışında ya da adliye içinde kısmen diğer bölümlerden

²⁸ Adli görüşme, “Mahkemelerden veya Cumhuriyet başsavcılıklarından adli görüşme odasına yönlendirilen dosyalardaki kişilerle adli görüşme odalarında yaşlarına ve içinde bulundukları duruma uygun şekilde adli destek görevlisi (uzman) aracılığıyla yapılan görüşmeyi” ifade eder. (Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği, m. 4/1, ç).

bağımsızlığı sağlanmış mekânlarda” görüşme suretiyle çocuğun görüşüne başvurulabilir (Babayiğit, 2016, s. 43-44). Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan 2. İnsan Hakları Eylem Planı’ndaki hedeflerden biri de aile ve çocuk mahkemelerinin ayrı bir kampüs içinde bulunmasıdır²⁹.

Çocukla yapılacak görüşme için dinlenecek ortamın, çocuğun ve görüşme yapacak kişinin hazırlanması gerekir. Görüşme yapacak kişi bakımından bu hazırlıklardan biri, soruların önceden çocuğa uygun hazırlanmasıdır. Çocuğun gelişim basamağına uygun sorular yöneltilmesi gerektiğinden bu konuda hâkimin özel bir uzmanlığı yoksa yönettirecek soruların çocuğa uygun hazırlanmasında hâkim, uzmanlarla iş birliği yapmalıdır. Diğer bir hazırlık da çocuğun duruşmada dinlenmesi sırasında olumsuz etkilenmemesi için gerekli hazırlığın yapılmasıdır. Örneğin, aile mahkemesi hâkimleri cübbelerini çıkararak ve kürsü yerine çocuğun seviyesinde, karşılıklı iletişim kurulabilecek bir oturma düzenini hazırlayabilirler. Çocuğun da görüşülecek ortam ve görüşülecek konu gibi hususlarda hazırlanması gerekir. Bu amaçla hâkim, çocuğun duruşmaya hazırlanması için uzmanlardan yardım alabilir. Çocuğun duruşmada dinlenilmesine karar verildiğinde, çocuğu duruşmaya hazırlamak ve duruşmada hazır bulunmasını sağlamak, uzmanın görevlerindendir (Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36 c bendi).

Çocuğun Dinlenilmesinde Alınabilecek Tedbirler

Çocuğun dinlenmesinde, çocuğun üstün yararı dikkate alınarak yargılamada hâkim tarafından kendiliğinden gerekli tedbirler alınmak zorundadır. Çocuğun üstün yararı, çocuğu ilgilendiren hususlarda kendiliğinden dikkate alınması gereken temel bir ilke olduğundan, hâkim, gerekli tedbirleri takdir yetkisi çerçevesinde almalı (Oktay Özdemir, 2010, s. 1236; Grassinger, 2010, s. 829; Bahadır, 2023, s. 247) ve gerekçeli bir şekilde kararını vermelidir. Bu bağlamda, alınabilecek tedbirlerden ilki *çocuğun gizli duruşmada* dinlenmesidir. Özel hukuk yargılamasında çocuğun dinlendiği duruşmaların gizli yapılacağına ilişkin düzenleme yoktur. Ancak, çocukların birden çok kişi önünde ya da mahkemede dinlenmesi, onların psikolojik olarak kötü etkilenmelerine neden olabilir (Kurt Konca, 2009, s. 276). Ayrıca çocuğun kalabalık önünde konuşurken yaşadığı gerilim, beyanının doğruluğu konusunda şüphe uyandırabilir ve gerçeğin tespitini güçleştirebilir (Kurt Konca, 2009, s. 276) Bu nedenle, çocuğun dinleneceği duruşmalarda gizlilik kararı verilmesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 dikkate alınarak, hâkim tarafından mutlaka değerlendirilmelidir (Bahadır, 2023, s. 248). Hâkim, tarafların talebi üzerine veya kendiliğinden duruşmanın gizliliğine karar verebilir. Çocuğun taraf ya da tanık olarak dinlenmesi veya çocuğun dinleneceği konunun da bir önemi yoktur (Kurt Konca, 2009, s. 276-277). Çocuğun gizli duruşmada dinlenmesinde çocuğun bireysel menfaatinin yanında kamusal menfaat de vardır. Çünkü çocuk korunarak geleceğin yetişkin bireylerinin sağlıklı bireyler olması amaçlanmaktadır (Kurt Konca, 2009, s. 249). Çocuğun dinlenmesinde gizliliğe Çocuk Hakları Komitesi de önem vermektedir (BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.12, Nr. 43). Hukukumuzda Çocuk Koruma Kanunu m. 22 ve Ceza Muhakemesi Kanunu m. 185’de de çocuğun gizli duruşmada dinlenmesine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler, Anayasa m.141/2’ye dayanır.

Duruşmanın gizliliğinin yanında çocuğun dinlendiği duruşmalarda *taraf aleniyeti sınırlandırılabilir*. Taraf aleniyeti, duruşma aleniyetinden farklı olup, davanın taraflarının ve vekillerinin, dava dosyasını, tutanakları inceleyebilmelerini ve dava dosyasından örnek

²⁹ “Kırılgan Kesimlerin Korunması ve Toplumsal Refahın Güçlendirilmesi” kenar başlıklı sekizinci amacı altında yer alan “Çocukların Fiziksel ve Ruhsal Gelişimlerinin Desteklenmesi” başlıklı 8.1 No’lu hedefine göre:

(f)“Aile mahremiyeti ve çocuğun üstün yararının daha iyi korunabilmesi amacıyla aile ve çocuk mahkemelerinin müstakil bir kampüs içinde bulunacağı yeni bir adliye mimarisi modeli geliştirilecektir.

(g)“Çocuk mahkemelerindeki duruşma salonları, çocuk dostu olacak şekilde tasarlanacak, duruşmalara hâkim, savcı ve avukatların cübbe giymeksizin katılımına imkân sağlanacaktır.”

alabilmelerini sağlar (Özekes, 2003, s. 94; Kurt Konca, 2009, s. 118). Duruşmanın gizli olması, tarafların yargılamaya katılmasını engellemez. Duruşma gizli olsa dahi taraflar ve vekilleri duruşmalarda bulunur (Kurt Konca, 2009, s. 118). Taraf alenîyeti, yargılamanın taraflarına tanınmış bir haktır ve bu hak, mahkemede gerçekleştirilen işlemlerin yargılamanın taraflarınca öğrenilmesine imkân sağlar (Pekcanıtez, 1999, s. 21; Özekes, 2003, s. 94; Kurt Konca, 2009, s. 118). Bu nedenle taraf alenîyeti, yargılamanın taraflarıyla ve onların hukukî dinlenilme hakkıyla ilgili bir husustur (Pekcanıtez, 1999, s. 21-22; Özekes, 2003, s. 94; Kurt Konca, 2009, s. 118). Bu hak gereği, taraflardan gizli bir yargılama, gizli bir usûl işlemi veya dava dosyasında bulunan gizli bir belge olamaz (Berkin, 1981, s. 423-424, Kurt Konca, 2009, s. 118). Taraf alenîyeti, tarafın iddia ve savunma hakkının kullanılması ile doğrudan ilişkili olup, taraf alenîyetinin sınırlandırılması, iddia ve savunma hakkının da sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle sınırlandırma çok istisnai hallerde geçerli olabilir (Bilge & Önen, 1978, s.292). Kanaatimizce hâkim karşısında ve çoğu zaman anne babasıyla ilgili beyanda bulunacak çocuğun, görüşünü açıklamakta güçlük çekebileceği, baskı altında hissedebileceği ve beyanının sağlıklı olmayabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bu gerekçelerle hâkim gerekli gördüğünde tarafların duruşma salonunda bulunmamasına karar verebilir veya çocuğu ayrı bir ortamda dinleyebilir. Özellikle velayet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin uyuşmazlıklarda, çocuğun tarafların bulunmadığı bir duruşmada dinlenmesi hâkim tarafından dikkate alınmalıdır. Tanıklığa ilişkin hükümlerin yer aldığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 262. maddesinde, tarafların tanığın sözünü kesmeleri, tanığı övmeleri veya tanığa hakaret etmeleri halinde tarafların duruşma salonundan çıkarılabileceği düzenlenmiştir (HMK m. 151'e yapılan atıf gereği). Benzer şekilde, çocuğun dinlendiği duruşmalarda, çocuğun üstün yararı gereği, hâkim gerekçesini belirterek tarafın duruşmadan çıkarılması yönünde de karar verebilir (Berkin, 1981, s. 424). Tarafın duruşmadan çıkarılmasına karar verilmiş olsa bile taraf vekillerinin duruşmadan çıkarılmasına karar verilmemelidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 79. maddesinde, vekilin uygun olmayan davranışlarda bulunması halinde dahi duruşmadan çıkarılmasına karar verilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Çocuğun yargılamanın tarafı veya ilgilisi olarak dinlenmesi gerektiğinde ses ve görüntü nakli yoluyla dinlenmesi de mümkündür. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 149/1'e göre, "Taraflardan birinin talebi üzerine ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla taraflar, bulundukları yerden duruşmaya katılabilir ve usûl işlemleri yapabilir" ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 149/2'ye göre "Mahkemenin kendiliğinden veya talep üzerine vereceği kararla, tanık, bilirkişi veya uzman, aynı anda ses ve görüntü yoluyla bulundukları yerden dinlenebilir".

Ses ve görüntü yoluyla çocuğun dinlenmesinde, çocuk, kural olarak bulunduğu yerdeki adliye veya ceza infaz kurumlarında bu amaca tahsis edilen yerden duruşmaya katılabilir (Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik³⁰ m.11). İlgili hükümlere istinaden, hâkim, çocuğun üstün yararı gereği adliyede bu amaca tahsis edilen yerde çocuğu dinleyebilir (Bahadır, 2023, s. 249).

HMK m. 149/3 gereği, "tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri dava ve işlerde, ilgililerin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla bulundukları yerden dinlenilmesine" de karar verilebilir. Bu halde çocuk, duruşmaya ses ve görüntü yoluyla (e-duruşma) bulunduğu yerden katılabilir. Doktrinde, çocuğun bulunduğu yerde duruşmaya katılmasının, bazı uyuşmazlıklarda çocuğun korunması bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Şiddete uğradığı iddia edilen bir çocuğun velayetine ilişkin uyuşmazlıkta, çocuk, duruşmada, kendisine karşı şiddet uyguladığı iddia edilen kişilerle bir araya gelirse, psikolojik olarak olumsuz etkilenebilir. Çocuğun ses ve görüntü yoluyla ve bulunduğu yerde dinlenmesiyle çocuğun baskı altında hissetmesi önlenir (Meriç & Arslanpınar Tat, 2022, s. 208-209). Kanaatimizce ses ve görüntü yoluyla çocuğun dinlenmesinde, ister çocuğun

³⁰ Resmî Gazete Tarih: 30.06.2025, Sayı: 31527.

bulunduğu yerde, isterse adliye içerisinde bu amaca tahsis edilen yerde çocuk dinlenecek olsun, çocuğun dinlendiği an ve yerde uzmanın bulunması yönünde karar verilmesi, çocukla iletişimin sağlıklı kurulabilmesi ve çocuğun yargılamadan olumsuz etkilenmemesi için önemlidir.

Sonuç

Çocuğun kendisini ilgilendiren konularda onun görüşüne önem verilmeli ve çocuk, onun yaşı ve psikolojik durumuna uygun şekilde dinlenmelidir. Bu dinleme, uluslararası sözleşmelerde korunan çocuğun katılım hakkının gereğidir. Çocuğun katılım hakkı, çocuğun kendisini ilgilendiren günlük olaylardaki işlerde veya adli ve idari işlemlerde karar alma süreçlerine etki edebilmelerine olanak sağlar. Çocuğu etkileyen bir konu yargılamada söz konusu olduğunda da çocuğun katılım hakkı korunmalıdır. Aile mahkemelerine konu olan velayetin değiştirilmesi, velayetin kaldırılması, velayetin eşlerden birinden alınıp diğerine verilmesi, kişisel ilişkinin kurulması, evlat edinme gibi konular çocuğu etkileyen uyuşmazlıklara örnektir. Çocuğu etkileyen bu tür uyuşmazlıklarda çocuğun mahkemede nasıl dinlenmesi gerektiğine ilişkin açık bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Bu hususta uluslararası sözleşmeler, yargılama hukukunun temel ilkeleri ve ilgili düzenlemeler dikkate alınmaktaysa da konunun hassasiyeti sebebiyle çocukların mahkemede dinlenmesi usûlünün açık bir şekilde düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Çocuğun yargılamada dinlenmesi sırasında, uzmanın katılımı önemlidir. Hâkim, çocuğun nasıl dinleneceğine, bu kapsamda kendisi tarafından mı yoksa uzman aracılığıyla mı dinleneceğine karar verir. Bu konuda hâkim, takdir yetkisi çerçevesinde kararını verecektir. Hâkim, somut olayın özellikleri, çocuğun yaşı ve gelişim basamağını dikkate alarak bu yetkisini kullanmalıdır. Örneğin, kişisel ilişki kurulmasına yönelik bir uyuşmazlıkta hâkimin, on beş yaşındaki çocuğu bizzat dinleme yönündeki takdir yetkisini kullanması hâlinde, çocuğun bu süreçten olumsuz etkilenme ihtimali oldukça düşüktür. Buna karşın, sekiz-on yaş aralığındaki bir çocuğun, özellikle şiddet unsurlarının bulunduğu uyuşmazlıklarda uzman aracılığıyla dinlenmesi, çocuğun yargılamadan psikolojik olarak olumsuz etkilenme riskini azaltacaktır. Bu son halde adli görüşme odaları bulunan adliyelerde, çocukların bu odalarda uzman aracılığıyla dinlenmesi yönünde karar verilmesi uygun olacaktır. Çocuğun hâkim tarafından dinlenmesinde, hâkim, gerekli tedbirleri de almalıdır. Bu tedbirlerden biri de çocuğun gizli duruşmada dinlenmesidir. Hatta çocuğun, tarafların dahi olmadığı bir duruşmada dinlenmesi, bazı uyuşmazlıklarda, onun üstün yararının gözetilmesi gereğidir (HMK m. 262). Çocuğun dinlenmesinde ses ve görüntü nakli yoluyla ve adliyede bulunan çocuklar için uygun bir ortamda veya çocuğun bulunduğu yerde dinlenmesi de alınabilecek tedbirlerden biridir.

Kaynakça

- Akkaya, T. (2017). *Medenî usûl hukuku bakımından boşanma davası*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Aras, Aslı (2017). *Çekişmesiz yargıda yargılama usûlü*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Arslan, A. S. (2012). *Medenî usûl hukukunda delillerin toplanması ve doğrudanlık ilkesi*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Arslan, R., & Yılmaz, E., & Taşpınar Ayvaz, S., & Hanağası, E. (2024). *Medenî usûl hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Atalay, O., & Bolayır, N. (2025). *Pekcanitez usûl medeni usûl hukuku cilt 3*. H. Pekcanitez, M. Özkes, M. Akkan, H. Taş Korkmaz, C. Simil ve E. Direnisa (Eds.), 16. Bası, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Atalı, M., & Ermenek, İ., & Erdoğan, E. (2024). *Medeni Usûl Hukuku*. 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Babayiğit, C. (2016). *Suç mağduru çocuğun dinlenmesi*. Yayın No: 445395 [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Bahadır, Z. (2023). Bm çocuk haklarına dair sözleşme çerçevesinde medenî usûl hukuku bakımından çocuğun katılım hakkı. *Adalet Dergisi*(70), 213-254. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1285750>.
- Belgin, D. (2011). *Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası*. Yayın No: 302192 [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Berkin, N. (1981). *Tatbikatçılara medeni usûl rehberi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bilge N., & Önen E. (1978). *Medeni yargılama hukuku dersleri*. Sevinç Matbaası, Ankara.
- Budak, A.C. & Karaaslan, V. (2023). *Medeni usûl hukuku*. 7. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Coşkun, H. U., & Sarıca, A. D., & Coşkun, Y. (2019). Velayet davalarında çocukların duruşma salonunda dinlenmesine ilişkin hâkim, avukat ve uzman görüşleri. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 1(2), 248-270.
- Ekiz, S. (2021). Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi kapsamında çocuğun katılım hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*, 86(2),194-233.
- Erbay, E. (2011). *Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi*. Yayın no:308555 [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erdönmez, G., & Bolayır, N. (2025). *Pekcanitez usûl medenî usûl hukuku cilt 2*. H. Pekcanitez, M. Özekes, M. Akkan, H. Taş Korkmaz, C. Simil ve E. Direnisa (Eds.), 16. Bası. Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Grassinger, G. E. (2009). *Küçüğün kişi varlığının korunması için alınacak tedbirler*. On İki Levha Yayınları, İstanbul, (Küçük).
- Grassinger, G. E. (2010). Çocuğun menfaati gereği görüşünün alınmaması gereken durumlar. *Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, C.I* (s.823-846). (Çocuğun Menfaati)
- Kurt Konca, N. (2009). *Medenî usûl hukukunda alenîyet ilkesi*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Kuru, B. (1961). *Nizasız kaza*. Ajans Türk Matbaası, Ankara.
- Kuru, B. & Aydın B. (2021). *Medeni usûl hukuku el kitabı cilt I*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Meriç, N., & Arslanpınar Tat, T. (2022). Elektronik ortamda duruşma ve diğer yargı faaliyetlerinin icrası. M. Özekes (Ed.), *Dijital çağda medeni yargı* (s. 190-242).
- Oktay Özdemir, S. (2009). Boşanma davalarında çocuklara ilişkin kararlar bakımından çocuğun dinlenme hakkı. *Hüseyin Hatemi’ye Armağan, Cilt:2* (s. 1219-1242).
- Öcal Apaydın, B. & Hışım, S. (2021). Türk aile hukukunda çocuğun katılım hakkı. A. Makaracı, Başak, S. Öktem Çevik ve G. S. Tek (Eds.). *Türk medeni kanunu hükümlerinin çocuk hakları ile uyumlaştırılması* (s. 285-323).
- Öcal Apaydın, B. (2021). Çocuğun katılım hakkı çerçevesinde Türk medeni kanunu aile hukuku hükümlerinin değerlendirilmesi. Y. Güllüoğlu Altun (Ed.). *Türk Medeni Hukuku Çerçevesinde Aile Hukukunda Güncel Meseleler Sempozyumu* (s.133-142).
- Özbay, İ. (2017). Türk hukukunda çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilâmların icrası hakkındaki sorunlar ve çözüm önerileri. *Türkiye Noterler Birliği Dergisi*. 4 (2), 31-110.
- Özdemir, H., & Ruhi, A. C (2024). *Çocuk hukuku*. 7. Baskı. Oniki Levha Yayınları, İstanbul.
- Özekes, M. (2003). *Hukukî dinlenilme hakkı*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özel Ç., & Tatar, E., (2008). Aile mahkemelerinin yapısı ve kararları üzerine genel bir değerlendirme.

Sosyoekonomi, 7(7). <https://doi.org/10.17233/se.82311>

- Özer Taşkın, Ö. (2006). *Velayette çocuğun yüksek yararı ilkesi*. Yayın No: 191859 [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Pekcanitez, H. (2000). Hukukî dinlenilme hakkı. *Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan*, (s. 753-791).
- Pekcanitez, H. (1999). Medenî usûl hukukunda alenîyet ilkesi. *İzmir Barosu Dergisi*, 65, 21-42.
- Pekcanitez, H., & Atalay, O., & Özekes, M. (2025), *Medenî usûl hukuku*. Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk hukuku*. Genişletilmiş İkinci Baskı. Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Şahin, S., & Polat, O. (2012). Türkiye'de ve Dünyadaki Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Katılım Hakkı Algısının ve Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 275-282.
- Tanrıver, S. (2024), *Medenî usûl hukuku cilt 1*. Yetkin yayınevi, Ankara.
- Taşatan C. (2022). Velayetin değiştirilmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 28(1), 387-406.
- Tuncer Kazancı, İ. (2023). Hukukî dinlenilme hakkı ve çocuğun katılma hakkı bağlamında yargılamada çocuğun dinlenilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), 57-80. <https://doi.org/10.54699/andhd.1218914>
- Yılmaz, E. (2010). Çocuğun davada temsiline ve iradesinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 11, 819-841.
- Yılmaz, E. (2021a). *Hukuk muhakemeleri kanunu şerhi cilt 1.4*. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, E. (2021b). *Hukuk muhakemeleri kanunu şerhi cilt 3.4*. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Yücel, Ö. (2013). Çocuğun yüksek (üstün) yararı bağlamında çocuğun iradesi. *Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 117-137.

Çevrimiçi Kaynaklar

- Adli görüşme odaları bulunan adliyeler*. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı. 4 Eylül, 2025 tarihinde <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ago-bulunan-adliyeler> adresinden erişilmiştir.
- Çocuklarla adli görüşme için rehber*. 3 Eylül, 2025 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/media/4166/file/COCUKLARLA%20ADLI%20GÖRÜŞME%20İÇİN%20REHBER%20%202014.pdf>, adresinden erişilmiştir.
- Güncel Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 4 Eylül 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- İnsan hakları eylem planı*. 21 Ağustos 2025 tarihinde <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/insanhaklarieylemplaniTR.pdf>, adresinden erişilmiştir.
- UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*. 10 Ağustos, 2025 tarihinde <https://www.unhcr.org/media/unhcr-guidelines-determining-best-interests-child>, adresinden erişilmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu makaleye yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmadaki yazarlar arasında görüş çatışmaması bulunmamaktadır.

Teşekkür -Destek Beyanı

Bu çalışma Çağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 2024-2-23 proje numarası ile desteklenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Literature review : In the literature, the right to participation is defined as being part of decision-making processes. The child's right to participation is also expressed as the right to express their views on all matters affecting them and to be taken into consideration in matters affecting them. The right to express a child's views Although not included in the text of Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, the Committee on the Rights of the Child has referred to the child's right to participate in its interpretation. In doctrine, it has also been conceptualized as the child's right to participate or the right to involvement. This right of the child exists in many matters concerning their daily life. The child's right to participation also applies in administrative and judicial procedures concerning the child, and the child's opinion must be sought in any situation requiring a decision concerning the child. In terms of adjudication, when the child's opinion must be sought, the issue is examined on the basis of the right to be heard legally. The right to be heard legally is a manifestation of the right to claim and defend, which is also guaranteed by Article 36 of the Constitution. Persons involved in the proceedings also have this right. When the child's opinion is sought in the proceedings, the child's best interests must be taken into account When the child's opinion is sought in the trial, the best interests of the child must be taken into account and the child must be heard in an appropriate procedure. In this context, studies particularly emphasize the best interests of the child and propose solutions within the search for a child-friendly justice system.

Method: Document analysis was used as the method in our study. The document analysis method, which involves collecting and examining official or private records, is based on the analysis of documents related to the main problem of the research. This process consists of five main stages: the process of identifying documents and related ethics, checking the reliability of documents, understanding the documents by the researcher, the analysis stage, and the final stage of using the information. In this context, the procedures and principles regarding the hearing of children in family courts were first examined within the framework of international treaties and the Turkish constitution and laws, and the relevant provisions have been addressed in a systematic manner. Regulations concerning the hearing of children in court proceedings have been evaluated primarily in the context of the principle of the best interests of the child and the child's right to participation. The study also examines judicial precedents due to their role in guiding practice. In this context, the established practices of the General Assembly of the Court of Cassation and the relevant chambers of the Court of Cassation regarding the hearing of the child and the consideration of their views have been identified, and judicial decisions have been analyzed along with their justifications. Finally, practical problems in Turkish law have been identified and solutions that take into account the best interests of the child have been developed.

Findings and Discussion: In Turkish law, regarding the hearing of children in family courts, it is accepted that children who have reached the age of discernment can be heard during proceedings. According to court decisions, if a child of discernment age is not heard, this is considered grounds for reversal. Regarding the procedure for hearing children, it has been determined that there is no uniform practice. Some judges hear the child in person in court to ascertain their opinion, while other judges learn the child's opinion through social investigation experts. In light of these findings, firstly, hearing the child should not be applied as an absolute procedural rule. Hearing the child may also be waived in cases where it is in the child's best interests. It is important to obtain the child's opinion on matters that concern them. However, procedural rules, legal facts such as the child's best interests, and specific issues such as the physical environment must be taken into account for this purpose. In this context, it is recommended that the necessary procedural measures be taken regarding the hearing of the child. The child should be heard in a confidential hearing when necessary, and if necessary, the child should be heard by means of audio and video transmission from their location or at the courthouse, or the publicity of the parties should be restricted. It is argued that the child should be heard in a closed hearing when necessary, or even with the parties' disclosure limited if required, or that the child should be heard via audio and video transmission from their location or in sections of the courthouse designated for this purpose. It is emphasized that if young children are to be heard, their views should be obtained through experts or with the participation of an expert.

Results and Recommendations: The child's right to participation, guaranteed in international treaties, should also be taken into account in family courts in cases where the child must be heard. This study addresses how children should be heard in family courts and contributes to the literature on the procedures for hearing children in proceedings within the context of the right to participation. In practice, while the procedure for hearing children has been determined by taking into account international treaties, the fundamental principles of procedural law, and relevant legislation, in cases where it is mandatory to obtain the child's opinion in accordance with the right to participation, the procedure for hearing the child in court must be explicitly regulated by law.